

FUZÛLÎ'NİN "VAR" REDİFLİ
GAZELİNİN ŞERHİ VE YAPISAL
AÇIDAN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF FUZÛLÎ'S
"VAR" REDIFF GHAZEL IN TERMS
OF INTERPRETATION AND ITS
STRUCTURE

Mehmet Sadık ÖZKAN

Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı
Doktora Öğrencisi. mehmetasadikozkan@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
DOI: ijof.932953
Yükleme Tarihi: 05.05.2021
Kabul Tarihi: 28.06.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.06.2021
Sayı: 5
Sayfa: 240-257

Article Information: Research Article
DOI: ijof.932953
Received Date: 05.05.2021
Accepted Date: 28.06.2021
Date Published: 30.06.2021
Volume: 5
Page: 240-257

Atıf / Citation

Özkan M.S. (2021). Fuzûlî'nin "Var" Redifli Gazelinin Şerhi ve Yapısal Açidan İncelenmesi. *International Journal of Filologia*, 4 (5), 240-257.

Özkan M.S. (2021). Investigation of Fuzûlî's "Var" Rediff Ghazel in terms of Interpretation and its Structure. *International Journal of Filologia*, 4 (5), 240-257.

Mehmet Sadık ÖZKAN

FUZÛLÎ'NİN "VAR" REDİFLİ GAZELİNİN ŞERHİ VE YAPISAL AÇIDAN İNCELENMESİ

Investigation of Fuzûlî's "Var" Rediff Ghazel in terms of Interpretation and its Structure

ÖZ

Edebiyatımızın en önemli yapı taşlarından olan Klasik Türk edebiyatı, çağlar boyunca birçok farklı coğrafyada dil, kültür ve sanat sahalarda gelişimini sürdürerek kültürel hareketliliğin odak merkezi haline gelmiştir. Sayısız merhaleden geçen ve 15. yüzyılda klasikleşme sürecine giren bu edebiyat, özellikle 16. yüzyılda eşsiz üstatlarını yetiştirerek sanatsal zirveye ulaşmıştır. Edebiyatımızın ve milli kültürümüzün zengin bir hazinesi olan bu zirve dönemde yetişen sanatçılardan biri de Fuzûlî'dir. 16. yüzyıl Divan şairi Fuzûlî, edebiyatımız açısından önem arz eden pek çok eser ortaya koymuştur. Bu mühim eserlerden biri de şüphesiz "Türkçe Dîvân"dır. Fuzûlî'nin bu eseri ses, şekil, yapı, tür ve anlam özellikleri bakımından dikkate değerdir. Bu hususta Fuzûlî'nin Türkçe Dîvân'ında yer alan "var" redifli gazeli şerh edilmiş, yapısalcılık metodu açısından incelemeye tâbi tutulmuş, şiirin kültürel ve sanatsal değeri saptanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Fuzûlî ve divanı hakkında kısa bilgi verilmiş, "şerh" mefhumunun muhtevası anlatılmış ve yapısalcılık yöntemi tanıtılmıştır. Birinci bölümde gazel, günümüz Türkçesine çevrilip geleneksel tarzda şerh edilmiş; ikinci bölümde ise yapısalcılık metoduyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, Fuzûlî, gazel, şerh, yapısalcılık.

ABSTRACT

Classical Turkish literature, which is one of the most important building blocks of Turkish literature, has become the focal point of cultural mobility by continuing its development in language, culture and art fields in many different geographies throughout the ages. This literature, which passed through countless stages and entered the classicalization process in the 15th century, reached its artistic peak by raising its unique masters especially in the 16th century. One of the artists who grew up in this peak period, which is a rich treasure of our literature and national culture, is Fuzûlî. 16. century Divan poet Fuzûlî has produced many works of importance in our literature. One of these important works is undoubtedly the "Turkish Dîvân". This work of Fuzûlî is valuable in terms of sound, shape, structure, genre and meaning features. In this regard, Fuzûlî's ghazel with "var" redif in Turkish Dîvân was interpreted, it was examined in terms of structuralism, the cultural and artistic value of the poem was tried to be determined.

This study consists of introduction and two parts. In the introduction, brief information about Fuzûlî and his divan was given, the content of the notion of "interpretation" was explained and structuralism was introduced. In the first part, ghazel has been translated into modern Turkish and in the second part it has been examined with structuralism.

Keywords: Divan poetry, Fuzûlî, ghazel, interpretation, structuralism.

Giriş

16. yüzyılda yalnız Âzerî edebiyatının değil, bütün Türk edebiyatının en tanınmış şairinden biri sayılan Fuzûlî'nin asıl adı Mehmed'dir. Molla Süleyman adında bir kişinin oğludur. Çeşitli kaynaklarda adı Fuzûlî Mehmed b. Süleyman olarak geçer (İpekten, 2020: 27). Hangi tarihte ve nerede doğduğu ile ilgili bilgiler kesin olarak bilinmese de araştırmacıların, doğum yeri ile ilgili Kerbelâ, Hille veya Bağdat olabileceği konusunda çeşitli görüşleri bulunmaktadır. Eserlerinden hareketle Fuzûlî'nin Kerbelâ, Hille, Necef ve Bağdat şehirlerinde hayat sürdüğü anlaşılmaktadır.

Yaşamı hakkında çok ayrıntılı bilgiler bulunmayan Fuzûlî'nin küçük yaşlarda okula başladığı, şiir yazmayı ve okumayı burada öğrendiği ve bu şiirlerle döneminde tanındığı, ilim tahsili konusunda gayretli olduğu ve çağının birçok ilmini bildiği, eserlerinden anlaşılmaktadır. Şair bu konuyla ilgili "Türkçe Dîvân"ının mukaddimesinde gençliğinde aşk şiirleri yazdığını hatta bunlarla ün kazandığını ama sonradan, gençlik hevesiyle yazılmış bu şiirlerin uzun ömürlü olamayacağını ve şiirini ilim ve marifetle beslemek gerektiğini anlayarak aklî ve naklî bütün ilimleri öğrendiğini anlatır (İpekten, 2020: 31).

Aşk ve ızdırap şairi olarak bilinen Fuzûlî, babasından ve dönemin ileri gelen âlimlerinden başta din ve dil olmak üzere birçok alanda eğitim almıştır. Arapça ve Farsçayı da bu dillerde hacimli eser yazabilecek derecede iyi bilmektedir. Gazellerindeki dili sade ve anlaşılır, kasidelerinde ise dil biraz ağır, süslü ve sanatlardır. Şiirlerindeki coşkun lirizm ve duygu yoğunluğu ile birlikte insanî aşktan Allah aşkına dönüşen genelde tek taraflı olan bir aşk, kendini ziyadesiyle hissettirir. Bu aşk, "Leylâ ile Mecnûn" mesnevisinde oldukça belirgindir.

Şiirlerinde ilkin, uğruna çok fedakârlıklar yaptığı aşkı arayan Fuzûlî, sonrasında ise çoğunlukla bulamadığı bu aşkı da istemez, sevgiliye kavuşmayı da. Şair; aşkın sonundaki acıyı, kavuşamama neticesindeki ızdırabı ve gitgide artan belayı ister:

"Yâ Râb belâ-yı aşk ile kıl âşına beni
Bir dem belâ-yı aşktan kılma cüdâ beni"

Fuzûlî, şiir dünyamıza "Türkçe Dîvân, Arapça Dîvân, Farsça Dîvân, Leylâ ile Mecnûn, Beng ü Bâde, Hadîkatü's-Süedâ, Şikâyetnâme, Heft Cam, Sihat u Maraz" gibi daha ismini yazamadığımız eşsiz birçok eser bahşederek edebiyatımızda her dâim anılacak bir makama kavuşmuştur. Bağdatlı Rûhî, Taşlıcalı Yahyâ, Hayâlî Bey, Şâhî (Şehzâde Bayezid), Nâ'ilî, Nedîm ve Şeyh Gâlib gibi birçok büyük şairi de etkileyen şair, kesin olmayan bilgilere göre 1556 yılında Kerbelâ'da vefât etmiştir.

Eski Türk edebiyatı alanında şiirleri açıklamak için birçok yöntem uygulanmıştır. Bu konuda yapılmış çalışmalar, sonrası için hep zengin bir şerh kaynağı oluşturmuştur. Arapça bir kelime olan "şerh" sözlüklerde açma, ayırma, açıklama, bir ibareyi veya eseri kelime kelime açıklama (Devellioğlu, 2006: 991); açma, ayırma, açıklama, bir eserin metnini kelime kelime, cümle cümle veya beyit beyit açıklayarak oluşturulan eser (Parlatır, 2011: 1573) şeklinde ifade edilmektedir.

Edebi anlamda şerh, bir eserin veya eserin bir bölümünün çeşitli metotlardan yararlanılarak sanatsal değerinin daha net anlaşılabilmesi için açılması,

genişletilmesi ve güncellenmesidir. Bu sayede şairin o dönemde kullandığı dilin incelikleri ve anlamsal çağrışımların daha iyi bilinmesi ve şairin vermek istediği iletinin fark edilebilmesi konusunda yetkin bir başvuru kaynağı oluşturulmuş olur.

Günümüzde bir eseri şerh etmenin birçok yöntemi vardır. Bu yöntemlerden biri de farklı ve modern bir eleştiri yöntemi olan yapısalcılıktır. Bu yöntemin kaynağı olan yapısal dilbilim kuramı, İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure tarafından temelleri atılan ve 20. yüzyıl başlarında dil ve kültür alanında etkileri geniş bir coğrafyaya yayılan oldukça etkili bir dilbilim yöntemidir.

İlk olarak Fransa'da kullanılmaya başlanan Yapısalcılık, adından da anlaşılacağı üzere çeşitli bilim dallarına, kültüre, sanata uygulanabilen ve incelenen nesnenin yapısına yönelik bir yöntemdir. Yani esas olan, yüzeydeki birtakım fenomenlerin altında, derinde yatan bazı kuralların ya da yasaların oluşturduğu bir sistemi ve yapıyı aramaktır. Bu yöntem, olguları bir bütünün parçaları olarak ele alıp tüm unsurları yapısal açıdan inceleyen ve çözümleyen bilimsel bir metottur. Bu metoda göre, sistemdeki birimler kendi başlarına bir anlam taşımazlar, onlara anlam kazandıran, birbirleriyle olan bağıntıdır ve ancak bu çerçevede bir sistemin parçası olarak ele alınabilirler.¹

Yapısalcılık, kültür araştırmalarında, halk masallarında, edebiyatta yani tüm anlatı metinlerinde uygulamasını görebileceğimiz, belirleyici etken olarak yapıyı ele alan ve bu kavramdan sonuca ulaşmaya çalışan yaklaşımdır (Cevizli, 1999: 915). Başka bir ifade ile "Yapısalcılar kelimenin, parça ya da unsurun dilin işlenmesi ve kullanımı ile kazanılmış zenginlikleri üzerinden ulaşılan genel geçer anlamlarını değil, tamamlanmış bir bütün olan dizinin içinde kelimenin öteki kelimelerle kurduğu anlam izdivacından doğan anlamı ve çağrışımı esas alır (Kolcu, 2008: 296)."

Yapısalcı yöntemle yapılan klasik şiir incelemelerinde temel amaç, şiirin geleneksel yöntemlerle ortaya çıkarılamayan veya görülemeyen inceliklerinin görünür hale gelmesini sağlamaktır. Bu yöntem, bir şiirin anlamdan ziyade şekil olarak incelenmesi yani şiirde ses, söz dizimi, söz tekrarları, ünlü ve ünsüz uyumu, aruz kalıbı, kafiye ve redif ile nazım şekli ve özellikleri gibi hususların dikkate alınarak anlama olan katkısının değerlendirildiği bir araştırma ve inceleme metodudur.

A. Birinci Bölüm

A.1. Gazelin Eski Harflerle Yazımı, Şerhi ve İncelenmesi

A.1.1. Gazelin Eski Harflerle Yazımı²

Gazelin eski yazı ile verilmesindeki temel amaç, şiirin çeviriye uygunluğunu belirtmek, bu eski yazı ile doğrudan ilgili olan ses, söz ve anlam ilişkilerinin daha

¹ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul 1988, s. 167-168.

² Eski harflerle verilen metnin yazımında Prof. Dr. Fahir İz'in "*Eski Türk Edebiyatında Nazım I*" kitabı temel alınmıştır.

iyi anlaşılmasını sağlamak ve asıl esere yakınlığı bakımından şiirin sanatsal özelliklerini daha etraflıca verebilmektir.

غزل

مندہ مجنوندن فزون عاشقلیغ استعدادی وار
عاشق صادق منم مجنونک آنجق آدی وار

نوله قان توکمکده ماهر اولسه چشم مردمی³
نطفه قابل دورور غمزک کیمی استادی وار

قیل تفاخر کم سنک هم وار منم تک عاشقک
لیلی نک مجنونى شیرینک اکر فرهادی وار

اهل تمکینم منی بکزتمه ای کل بلبله
درده یوخ صبری آنک هر لحظه میک فریادی وار

ایله بدحالم که احوالم کورنده شاد اولور
هر کیمک کیم دور جورندن دل ناشادی وار

کزمه ای کوکلم قوشی غافل فضای عشقه
کیم بو صحرانک کزرکاهنده چوخ صیادی وار⁴

ای فضولی عشق منعن قیلمه ناصحن قبول
عقل تدبیری دور اول صانمه که بر بنیادی وار

A.1.2. Gazelin Yeni Harflerle Yazımı⁵

1. Mende Mecnûn'dan füzûn âşıklıĝ isti'dâdı var
'Âşık-ı sâdık menem Mecnûn'un ancak âdı var
2. N'ola kan tökmekde mâhir olsa çeşmüm merdümi
Nutf-e-i kâbildürür gamzen kimi üstâdı var

³ Metnin eski harflerle yazımında temel alınan Fahir İZ'in "Eski Türk Edebiyatında Nazım 1" kitabının 263. sayfasının "r" maddesinde bu beyitteki "çeşmüm" kelimesi "çeşmün" şeklinde geçmektedir. Fakat hem temel alınan diğer kitaplarda (İsmail Parlatır "Fuzulî Türkçe Divan" ve Ali Nihat Tarlan "Fuzûlî Divanı Şerhi) hem de anlam olarak kelimenin birinci tekil şahıs iyelik ekli halinin yani "çeşmüm" yazımının daha doğru olacağı değerlendirilmiştir.

⁴ Bu beyitte geçen "kuşu (-ı: 3. tekil şahıs iyelik eki)" kelimesi, metnin eski harflerle yazımında temel alınan "Eski Türk Edebiyatında Nazım 1" kitabının 263. sayfasının "r" maddesinde "kuş" şeklinde geçmektedir. Hem yapılan karşılaştırmalarda hem de vezin gereği iyelik ekli "kuşu" şeklinin doğru olacağı ve temel alınan eserde bunun bir basım kusuru olabileceği değerlendirilmiştir.

⁵ Gazelin yeni harflerle yazımında "mende / bende, âşıklıĝ / aşıklık, ışk / aşk, çoh / çok tökmekde / dökmekte, yoh / yok" gibi ifadelerde eserin aslına bağlı kalınmaya çalışılarak birinci şekilleri tercih edilmiştir.

3. Kıl tefâhur kim senün hem var menem tek 'âşıkın
Leylî'nin Mecnûn'ı Şîrîn'ün eger Ferhâd'ı var
4. Ehl-i temkînem meni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoĥ sabrı anun her lâhza min feryâdı var
5. Öyle bed-hâlem ki ahvâlüm görende şâd olur
Her kimün kim devr cevrenden dil-i nâ-şâdı var
6. Gezme ey gönlüm kuşu gâfil fezâ-yı 'ışkda
Kim bu sahrânun güzer-gâhında çoĥ sayyâdı var
7. Ey Fuzûlî 'ışk men'in kılma nâsihden kabûl
'Akl tedbîridür ol sanma ki bir bünyâdı var

A.1.3. Gazelin Günümüz Türkçesine Aktarılması

1. Bende Mecnun'dan daha çok âşıklık yeteneği vardır ve gerçek, asıl âşık benim; Mecnun'un ise sadece adı kalmıştır.
2. Gözbebeğimin, kan dökme konusunda usta olmasına şaşılmamalıdır. Çünkü o, yetenekli bir tohumdan doğmuştur ve (ey sevgili) senin yan bakışın gibi bir ustaya, hocaya sahiptir.
3. Ey sevgili; eğer Leyla'nın Mecnun, Şîrîn'in de Ferhat gibi bir seveni varsa senin de benim gibi bir âşığın var, bununla övünmelisin.
4. Ey gül; ben tedbirli ve düşünceli bir insanım, beni bülbüle benzetme. Çünkü onun derde sabrı yok ve her zaman feryat edip durur.
5. Öyle kötü bir haldeyim ki, feleğin cefasından ötürü gönlü mutsuz olan herkes, benim perişanlığımı görünce kendi haline şükredip mutlu olur.
6. Ey gönlümün kuşu, aşk semalarında bilinçsiz bir şekilde gezip dolaşma! Çünkü bu sahranın yollarında seni kolayca avlayacak birçok avcı vardır.
7. Ey Fuzuli, nasihatçinin aşkı engellemesini kabul etme! Onun söyledikleri sadece bir akıl tedbiridir ve bunların bir temelini olduğunu düşünme sakın!

A.1.4. Gazelin Şerhi⁶

Bu bölümde gazel geleneksel yöntemle şerh edilmiş; sözcükler, dizeler ve beyitler arasındaki çeşitli anlam ilişkileri belirtilmiş ve beyitlerde belirgin olan edebî sanatların şiire olan katkısı üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

1. Beyit:

⁶ Bu yöntemde Ali Nihat Tarlan'ın "Fuzûlî Divanı Şerhi" adlı kitabı, geleneksel şerh yöntemi açısından ve Cem Dilçin'in "Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi" adlı makalesi de hem geleneksel hem de yapısal yöntem hususunda örnek teşkil etmiştir.

Mende Mecnun'dan füzûn âşıklık isti'dadı var
Âşık-ı sâdik menem Mecnûn'un ancak adı var

Klasik edebiyatta Leylâ ile Mecnûn hikâyesi defalarca yazılmıştır. Kimi bir eser olarak kimi de herhangi bir şiirinde bu hikâyeye değinerek şöyle ya da böyle kendini Leylâ-Mecnûn terazisine vurmuştur.

Leylâ ile Mecnûn hikâyeleri arasında yazılmışların en mükemmelini kaleme alan şüphesiz Fuzûlî'dir. Aşk ve acıyı yazmada oldukça usta olan Fuzûlî; aşk, ayrılık, acı ve sonunda kavuşamama ile örülmüş bu hikâyeye âdeta can verir. Leylâ ve Mecnûn onun satırlarında yeniden hayat bulur.

Kendini Mecnûn ile mukâyese etme Klasik edebiyatta oldukça yaygındır. Fuzûlî de kendini Mecnûn ile kıyaslar ki bu durum, hikâyeyi en muazzam sûrette kaleme alan ve Mecnûn'u en iyi tanıyan Fuzûlî'nin en tabii hakkıdır.

Şair, âşık olmayı öyle sıradan bir iş gibi görmez. Ona göre âşıklık, herkeste bulunmayan bir meziyet gerektirir ve Mecnûn'da da böyle bir yetenek zaten vardır. Fakat Mecnûn'daki bu yetenek, şairin yeteneği ile kesinlikle boy ölçüşecek bir derecede değildir. Öyle ki şairdeki bu yetenek onu gerçek, samimi ve kalıcı bir âşık yapmıştır. Şair, aşkı bizzat ve canlı bir şekilde yaşamıştır. Mecnûn ise efsanevi bir âşık gibi sadece ve sadece ismen dillerde kalarak anılır olmuştur.

Beytin birinci dizesinde az da olsa Mecnûn'daki âşıklık yeteneğini kabul eden, onaylayan şair, ikinci dizede kendini temeli olan, oldukça yetenekli gerçek bir âşık olarak ifade eder ve Mecnûn'un aslında, yalnız ismen var olduğunu belirterek birinci dizede ona emâneten atfettiği yeteneği ikinci dizede geri alır.

Beytini sanatlarla zenginleştiren şair, Leylâ ile Mecnûn hikâyesini hatırlattığı için telmih; kendini âşıklık kâbiliyeti bakımından Mecnûn ile karşılaştırdığı için "tefrik"; "isti'dadı ve adı" kavramları arasında yazım benzerliğinden dolayı "cinas"; "Mecnûn - âşıklık - âşık - Mecnûn" kavramları arasındaki uygunluktan ötürü de "tenasüp" sanatını örneklendirmiştir. Bu beyit, derin ve ince anlamlar ifade ettikleri halde sade oldukları için görünüşte kolay gibi görülen fakat yazılması ve söylenmesi çok zor olan söz veya şiir manasındaki "sehl-i mümteni (imkansız - kolay)" tarzının güzel bir örneğini teşkil eder. Ayrıca diğer beyitler arasındaki üstünlüğünü ve değerini belli eden, ön plana çıkan manasındaki "berceste beyitler" in de önemli bir örneğidir.

Mecnûn ile hesaplaşmak, kendini ondan üstün görmek Klasik edebiyatımızda bir gelenek olmuştur. Bu geleneğin en büyük temsilcilerinden biri de şüphesiz Fuzûlî'dir. Bu hususta Mecnûn ile mukayeseden kendini alamayan şair bir gazelinde:

"Fuzûlî il seni Mecnûndan artuk dir melâmetde
Buna münkir değil Mecnûn dahi ma'küle kâ'ildir" (G. 69/7)⁷

diyerek kendini âşıklık makamında güzel bir yer olan melâmet makamında Mecnûn'dan daha iyi bir mertebeye eriştirir ve akl-ı selimden uzak olan Mecnûn'un bile bu durumu kabul ettiğini belirtir. Şair yine başka bir gazelinde:

⁷ Parlatır, *Fuzûlî Türkçe Divan*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 229.

"Virseydi âh-i Mecnun feryâdumun sadâsın
Kuş mı karâr ederdi başındaki yuvada" (G. 256/2)⁸

diyerek Mecnûn'un çölde hayvanlarla olan dostluğuna ve kuşların kafasında yuva yapması hadisesine telmihte bulunan şair, âşıklığın temel göstergelerinden biri olan "âh" etme hususunda yine Mecnûn'dan daha tesirli ve üstün olduğunu ifade eder.

2. Beyit:

N'ola kan tökmekte mâhir olsa çeşmüm merdümi
Nutfe-i kâbildürür gamzen kimi üstâdı var

Farsça bir kelime olan "merdüm" hem insan hem de çeşm, ayn, dîde ve göz gibi kelimelerle birlikte kullanılarak göz bebeği manasında kullanılır. Yine aynı şekilde Arapça bir kelime olan "kâbil" de hem kabiliyet, yetenek hem de Hazret-i Âdem'in oğlu manasında özel isimdir. Fuzûlî bu beyitte, "merdüm" kavramını göz bebeği, "kâbil" kavramını da yetenek anlamında kullanmıştır.

Sevgilinin can yakan bir anlık yan bakışı olan "gamze", zaten âşığın gözyaşını döker hatta bazen gözden dökülen kan olur. Çünkü hem ilk kan dökücü Âdem Peygamber'in oğlu "Kâbil"dir hem de kan dökme hususunda usta olan "gamze" gibi bir hocası vardır. Bu nedenle şair, göz bebeğinin kan dökmekte usta olması durumuna şaşılmasını gerektiğini hatta bunun gayet tabii olduğunu dile getirir.

Aşk ve ıstırap şairi olan, şiirlerini âdeta hüzünden beslenerek yazan büyük şair Fuzûlî'ye göre kanlı gözyaşı âşıklık âlâmetidir (Özerol, 2012: 3):

"Tabîbâ kılmışam teşhîs derd-i ışkdur derdüm
Alâmet âh-ı serd ü rûy-ı zerd ü eşk-i âlümdür" (G. 103/5)⁹

Kanlı gözyaşı, koyu renklidir ve derinden yani ciğerden akar. Gözyaşı eğer kanlı akarsa yüce Allah için akmış olur. Tasavvufî ıstılahta da kanlı gözyaşı, âşığın yüce sevgiliye ulaşmasındaki üstün çabasını ve arzusunu sembolize eder. Bu bir bakıma âşığın maddeden arınması yani kesret âleminden sıyrılıp vahdet âlemine yönelişini gösterir.

Bu beyitte, Hz. Âdem peygamberin oğlu "Kâbil" hatırlatıldığı için "telmih"; "mâhir - kâbil - üstâd" kavramlarıyla "tenasüp"; "çeşmüm merdümi ve gamze" kavramlarına insana ait özellikler verildiği için "teşhis" sanatı görülmektedir. Sırasıyla birinci dizedeki kan dökmek ve mâhir ile ikinci dizedeki Kâbil ve üstâd kavramlarında, aralarındaki ilgilerden dolayı "leff ü neşr" ve n'ola kelimesindeki hafifletmeden (vezin gereği düşen ünlü) dolayı "tahfif" sanatı vardır. "kâbil"¹⁰

⁸ Parlatır, age, s.344.

⁹ Parlatır, age, s.247

¹⁰ Bu beyitte, özellikle "kan dökmek" ifadesinden de anlaşılacağı gibi "kâbil" kavramı ile Hz. Âdem'in oğlunun kastedilmiş olması muhtemeldir. Fakat Ali Nihat Tarlan'ın "Fuzûlî Divanı Şerhi" ve İsmail Parlatır'ın "Fuzûlî Türkçe Divanı" adlı eserlerinde bu beyitteki "kâbil" kelimesinin ilk harfinin küçük yazılması, bu kavram ile asıl kastedilenin Hz. Âdem'in kan dökmekle meşhur oğlu "Kâbil" olmadığı ve bu kavramın yetenek anlamında kullanıldığını göstermektedir. Yani bu kavramdan Hz. Âdem'in oğlu Kâbil'in kastedilmiş olması ikinci ve uzak olan anlamdır. Bununla birlikte her iki anlam da beytin anlam bütünlüğünü destekler niteliktedir.

kelimesi ise, birden fazla gerçek anlama gelebilecek şekilde yani hem yetenek (yakın anlam) hem de Hz. Âdem'in oğlu Kâbil (uzak anlam) anlamında kullanılarak "tevriye" sanatına örnek oluşturmuştur.

3. Beyit:

Kıl tefâhur kim senün hem var menem tek âşıkun
Leylî'nin Mecnûn'ı Şîrîn'ün eger Ferhâd'ı var

Efsane âşıklardan Leylâ'nın Mecnûn'u ve Şîrîn'in Ferhâd'ı ile boy ölçüşen şair, kendini bu âşıklarla aynı katmanda değerlendirir. Sevgiliye, (kendini işaret ederek) böyle ender bulunan bir âşığı bulunduğu için çok çok övünmesi gerektiğini dile getiren şair, bir bakıma hem kendini hem de sevgiliyi nazıkçe över.

Kendi kıymetini ifade edebilmek için Ferhâd ve Mecnûn gibi Klasik edebiyatımızın vazgeçilmez iki büyük âşığını şiirine misafir eden Fuzûlî, bu meşhur kahramanları örnek gösterir ve sevgiliye, en az onlar kadar değerli olduğunu bildirerek övünebilmesi için yeterli bir nedene işaret eder.

"Leylâ, Mecnûn, Şîrîn ve Ferhâd" gibi ünlü âşık ve mâşuklara değinen şair hem "telmih" hem de "tenasüp" sanatını örneklendirir. Şairin, "Övün ey sevgili ki benim gibi bir âşığa sahipsin!" şeklinde bir "nidâ" ile beytine başlaması da ayrıca dikkate değerdir.

Kendini efsane âşıklarla mukayese etme Fuzûlî'nin şiirlerinde sık rastlanan bir durumdur ve bu hususta sınır tanımayan şair:

"Yazanda Vâmık u Ferhâd u Mecnûn vasfın ehl-i derd
Fuzûlî adını gördüm ser-i tûmâre yazmışlar" (G. 76/8)¹¹

diyerek bir önceki beyitteki mukayese zincirini bir adım ileri taşıyarak kendini hem Mecnûn hem Ferhâd hem de Vâmık ile mukayese eder. Şair, dert sahipleri tarafından kaleme alınan bir metinde kendi adının bu efsaneleşmiş kahramanlar arasında en üst satırlara kazındığını söyler.

4. Beyit:

Ehl-i temkînîm meni benzetme ey gül bülbüle
Derde yoğ sabrı anun her lâhza min feryâdı var

Gül ve bülbül Klasik edebiyatta en sık kullanılan mefhumların başında gelir. Gül sevgiliyi, bülbül de âşığı temsil eder. Her daim gülün diyarına uğrayan ve feryat eden bülbül, naz ve cefalar karşısında pek de sabırlı değildir. Bu bakımdan kendini sabrı olmayıp feryadı olan bülbülle mukayese eden âşık, oldukça sabırlı ve temkin ehlinden olduğunu ve her zaman ağlayıp sızlayan bülbüle benzetilmemesi ve onunla karıştırılmaması gerektiğini haklı olarak ifade eder.

Beytine "ehl-i temkînem" diye başlayan Fuzûlî, tasavvufî ıstılahta âşığın Rabbine kavuşmasına işaret eder. Ayrıca hakikat ehli bir âşık olduğunu, ulaşılmaması güç olan temkin makamına eriştiğini ve aşk istikametinde derinleştiğini belirterek bülbüle olan üstünlüğüne dikkatleri çeker.

¹¹ Parlatır, age, s.233.

Tasavvuf literatüründe "yerleşmek, karar kılmak, sabit olmak" anlamındaki "temkin" ile bir halden bir hâle, bir makamdan bir makâma geçme durumunda olma manasındaki "telvin" karşıt terimler olarak kullanılır. Âşık, Hakk'a vuslatı gerçekleştirince manevî hal ve makamları geçip kemâle ererek karar bulma anlamına gelen "temkin sahibi" olur. Vuslatın alâmeti sâlikin kendinden tamamen geçmesi, beşerî ve nefsânî kayıtlardan kurtulmasıdır. Temkin, hakikat ehlinin sıfatıdır.¹²

Beyitteki "ey gül" seslenişi hem teşhis hem de "nidâ" sanatını; bülbülün "sabrı yok, feryadı var" ifadesindeki "var ve yok" kavramları da "tezat" sanatını örneklendirir. "gül, bülbül, dert ve feryat" kavramları tenasüp sanatına; "her lahzâ bin feryat" ifadesi de mübalağa sanatına örnektir.

5. Beyit:

Öyle bed-hâlem ki ahvâlüm görende şâd olur
Her kimün kim devr cevrenden dil-i nâ-şâdı var

Klasik Türk edebiyatında söz konusu acı ve hüznün olunca akla ilk gelen şair hiç şüphe yok ki Fuzûlî'dir. Çektiği acıları anlatmada oldukça mâhir olan şair, aşkın elemelerini ve yalnızlığın acılarını dile getirir.

Beytine "öyle bed-hâlem ki" ile başlayan şair, "o kadar kötüyüm ki, öyle bir acı çekiyorum ki anlatamam" diyerek âdeta feryat eder. Şairin çektiği sıkıntılar o denli içli ve büyüktür ki Klasik edebiyatta en büyük acılardan biri olarak tarif edilen "feleğin acısı" bile bu acılar karşısında birer mutluluk sebebine dönüşür. Büyük acılara boğulmuş olanlar bile şairin çektiklerini ve düştüğü fena hali görünce "bizim yaşadıklarımız birer hiçten ibaretmiş, böyle bir acı da varmış, bu acıdan tatmadığımız için kendimizi çok şanslı ve mutlu hissetmeliyiz, demekten kendilerini alamazlar ve aslında yaşadıklarının, gördükleri acı tasvir karşısında birer dert olmadığının farkına varırlar.

Beyitte "bed / cevri / nâ-şâd ile şâd" kavramları arasında "tezat" sanatı, "hâl ile ahvâl" arasında da aynı kökten türedikleri için "iştikâk" sanatı vardır. Ayrıca "bed - hâl - ahvâl - devri - cevri - nâ-şâd" kavramları arasında ise "tenasüp" sanatı vardır.

6. Beyit:

Gezme ey gönlüm kuşu gâfil fezâ-yı 'ışkda
Kim bu sahrânun güzer-gâhında çoğ sayyâdı var

Aşk sahrası, âşığın gönül kuşunun huzuru teneffüs ettiği alandır. Fakat burası; içinde yabancıların, düşmanların ve avcılarının da bulunduğu, çoğunlukla tehlikelerle dolu geniş bir coğrafyadır. Âşığın alanı tam da burasıdır. Gönül bu iklimde temkinli olmalı ve kesinlikle gâfil olmamalıdır. En ufak bir dalgınlık ve gaflet, âşığı uğrunda canını hiçe saydığı bu kutlu yoldan alıkoyabilir. Bu nedendir ki şair şiirine "Gezme!" emriyle başlamış ve tehlikenin boyutlarını daha en baştan, bu diyarlara yabancı gönlüne hissettirmeye çalışmıştır.

"Fezâ-yı aşk" terkihi ile aşk kavramına hem çok geniş bir saha hem de özel bir anlam ve alan kazandıran şair, aşkın sonsuz bir âlem olduğunu belirterek ilâhî aşka

¹² İslam Ansiklopedisi, C 40, s.409-410.

ve aşkın büyüklüğüne atıfta bulunur. Ayrıca bu durum, şairin ilâhî aşka ne denli saygı ve özlem duyduğunun da belirgin bir işaretidir.

Âşığın gezip dolaşacağı yer aşk fezasıdır. "Âşığın gönül kuşu zaten bu aşk fezasında gezecektir. Fakat gâfil, yani hakikati görmeden, bilmeden gezerse aşk sahrasında birçok güzellikler onu avlayabilir. Onu hakikî güzellik yolundan alıkoyabilir. Aşk sahrasında gaflet olmaz."¹³

Beyitteki "ey gönlüm" ifadesinde hem "nidâ" hem de şairin kendini soyutlamasından ötürü "tecrit" sanatı, "gezme ey gönlüm kuşu" ifadesinde de (Sevgili, gönül kuşuna benzetilmiş fakat sevgili söylenmemiştir.) "istiare" sanatı (açık istiare) vardır. Ayrıca "aşk – feza" benzerliğinde "teşbih" sanatı ve "kuş – gezmek – fezâ – sahrâ - sayyâd" kavramları arasında da "tenasüp" sanatı vardır.

7. Beyit:

Ey Fuzûlî 'ışk men'in kılma nâsihden kabûl
'Akl tedbîridür ol sanma ki bir bünyâdı var

"Akıl ve gönül" Klasik Türk edebiyatında sıkça beyitlere konu olmuş, sıkı bir mukayeseye tâbî tutulmuş ve bu durum bir gelenek halini almıştır. Büyük oranda aşkın zaferiyle sonuçlanan bu geleneğe Fuzûlî de uymuştur. Bu beyitte "akıl – aşk" karşılaştırması yapan şair, aşkın mutlak galibiyetini ilân etmiştir.

Şaire göre aşkı bırakması, terk etmesi hususunda kendisine nasihat veren muhakkak olacaktır ve bu, aklın kendine göre tedbiri ve düşüncesidir. Bu öğütlerin dikkate alınmaması, kabul edilmemesi gerektiğini belirten şair, bu işin bir temelinin, dayanağının bulunmadığını da ifade eder.

Beytine "Ey Fuzûlî" ifadesi ile başlayan şair hem "nidâ" hem de "tecrit" sanatını örnekendirir. Ayrıca "aşk – men' – nâsih – akıl – tedbir" kavramları arasında şairin şiirlerinde sıkça rastlanan "Fuzûlî"ce bir tenasüp" dikkat çeker.

Şair Fuzûlî'nin, öğüt verenlerle arası hiç iyi olmamış ve genellikle nasihat edenlerin söylemlerini aşka aykırı bulmuş ve reddetmiştir. Çünkü onların nasihatleri hep dünyanın rahat ve huzuru, nefsin istekleri içindir ve bunlar aşığın önüne bir set çeker ve onu aşkın manevî yolculuğundan alıkoyar. Oysa âşık, aşk yolunda olmalı, hakikate ermek için çabalamalı ve bu yolculuk, nasihat edenlerin birtakım telkinleri ile kesinlikle sekteye uğramamalıdır. Şair bir şiirinde:

" 'İşk sevdâsından ey nâsih beni men' itme kim
Yok imiş aklun senün yahşî nasîhat vermedün" (G. 164/2)¹⁴

diyerek nasihat edenlerle olan atışmasını sürdürür ve onları, aşk ehlini hak yoldan ayırmaları münasebetiyle eleştirir. Ayrıca bu kişilerin öğütlerin güzel olmadığını da hiç korkmadan söyler. Yine başka bir beytinde:

"Ey Fuzûlî her nice men' eylese nâsih seni
Bahma anun kavline bir çihre-i zîbâya bah" (G. 61/7)¹⁵

¹³ Tarlan, age, s. 276.

¹⁴ Parlatur, age, s.288.

¹⁵ Parlatur, age, s. 223.

diyen şair, nasihat edenlerin aslında sözlerinin bir değeri olmadığını ve bu hususta onlara aldırış edilmemesi gerektiğini ifade eder. Ayrıca "güzel ve süslü bir sevgilinin yüzüne bak ey Fuzûlî" diyerek de aslında onların sözlerinin boş ve değersiz olduğunu ve kendisinde hiçbir karşılığının olmadığını açıkça belirtir.

B. İkinci Bölüm

B.1. Gazelin Yapısal Açından İncelenmesi

B.1.1. Nazım Şekli: Gazel

Sözlük anlamı "kadınlarla âşıkane sohbet etmek" olan gazel, Arapça bir sözcüktür. Özellikle aşk, güzellik ve şarap konusunda yazılmış belirli biçimdeki şiirlere denir. Beyitlerle yazılan bir nazım şeklidir. Birinci beyti "musarra"dır, yani dizeler birbiriyle uyaklıdır. Öteki beyitlerin ikinci dizeleri birinci beyitle uyaklıdır. İlk beytine matla, son beytine makta, en güzel beytine de şâh/şeh beyit denir. Beyit sayısı 5 ilâ 9 arasında değişir. 5'ten az, 9'dan fazla gazeller de olmakla birlikte beyit sayısı genelde 5, 7 veya 9 gibi tek rakamlıdır.¹⁶

Gazel konu bakımından lirik bir nazım biçimidir. Divan şiirinin duygu ve öz şiir yönünü en yoğun bir biçimde gazel belirtir. Üslup yönünden kusursuz olması gerekir. En çok anlatılan konu kadın ve aşktır. Bunun yanında sevgilinin güzelliği, çekiciliği, ona duyulan özlemin ve sevgilinin yaptığı kötü davranışların ızdırabı da anlatılır.

İncelediğimiz bu gazel yedi beyitten oluşmaktadır ve Divan edebiyatının genelde "tekli rakamlardan oluşma geleneği"ne uygun olarak kaleme alınmıştır. Kafiye örgüsü "aa-ba-ca-da-ea-fa-ga" gazel kafiye örgüsüdür. Konu bakımından aşkın verdiği acıyı, sevgiliden yakınmayı, sevgiliye karşı yakarışları, içli, lirik ve duygulu olarak anlatan bir âşıkane gazel örneğidir. İlk beyit; "şah beyit veya beytü'l-gazel" olarak tabir edilen en güzel beyit olmakla birlikte, kolay gibi görünen ama yazılması çok büyük ustalık gerektiren ve bilhassa Yûnus Emre'de görülen "sehl-i mümteni" tarzının güzel bir örneğidir ve ayrıca diğer beyitler arasında dikkati çeken, ön plana çıkan "berceste" bir beyittir. Son beyit ise şairin adının bulunduğu "mahlas beyti, taç beyit veya mahlashâne" olarak adlandırılan bölümdür.

B.1.2. Vezin / Ölçü

Fuzûlî, bu gazelini aruzun remel bahrinde yer alan ve en çok kullanılan kalıp olan "Fâ'ilâtûn fâ'ilâtûn fâ'ilâtûn fâ'ilûn" kalıbıyla kaleme almıştır. Bu aruz kalıbı, Klasik şiirimizde de diğer kalıplara oranla en çok tercih edilen kalıptır. Bu kalıbı şiirlerinde sık sık kullanan Fuzûlî, bu kalıpla 14 kaside, 136 gazel, 1 murabbâ, 3 muhammes, 2 tahmîs, 2 terci'-i bend ve 3 kıt'a yazmıştır (İpekten, 2018: 224).

Veznin daha net anlaşılabilmesi için aruz kalıbı ve unsurları birinci beyit üzerinde etraflıca anlatılmaya çalışılmıştır:

¹⁶ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 2005, s. 104 -105.

Mende Mecnun / dan füzûn â / şıklık ı isti' / dâdı var

- * - - - * - - - - - * -

(*)

Âşık-ı sâ / dık menem Mec / nûnun ı ancak / âdı var

- * * - - * - - - - - - * -

(-)

(*)

Yukarıdaki beytin ilk satırında "âşıklık isti'dâdı" terkihi ile ikinci satırdaki "Mecnûn'un ancak" ifadesinde, ilk sözcüklerin sessiz olan son harfleri ile ikinci sözcüklerin sesli ile başlayan ilk hecesi vezin gereği birleşik okunarak "vasl" yapılmıştır. Ayrıca ikinci satırda "âşık-ı sâdik" tamlamasında üçüncü hece vezin gereği kapalı okunacağından açık olan hecede "imâle" yapılmıştır.¹⁷

Yukarıdaki çözümleme ve açıklamalarda da anlaşılacağı gibi bu gazel, aruzun kalıp ve unsurları açısından incelendiğinde Fuzûlî'nin aruzu kullanmadaki ve Türkçeye uygulamadaki ustalığı dikkat çekmektedir. Aruz maharetini gazelin bütününe aksettirmiş olan şair, aruz açısından kusursuz sayılabilecek güçlü ve dengeli bir şiir meydana getirmiştir.

Şiirde 4 tane vasl / ulama, 12 tane imâle, 4 tane med, 1 tane de zihâf kullanılmıştır. Ayrıca üçüncü beyitte aruz vezni unsurlarından sadece 1 tane zihâf kullanılmıştır. Yani şiirde üçüncü beytin ikinci satırındaki "Leyli" sözcüğünü, ölçüye uyması için "Leyli" şeklinde, uzun okunması gereken "li" hecesini kısaltarak okumak gerekir ve bu durumda zihâf yapılmış olur. "Aslında zihâf, güzel kullanılmadığında bir ölçü kusuru sayılır."¹⁸ Fakat şairin aruz üzerindeki yetkinliği ve tecrübesi bu durumun bir kusur sayılmasını önlemiştir. Gazelin aruz vezni detayları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

	1. Beyit	2. Beyit	3. Beyit	4. Beyit	5. Beyit	6. Beyit	7. Beyit
Vasl	2	0	0	0	1	0	1
İmâle	1	3	0	2	2	2	2
Med	0	0	0	0	1	1	2
Zihâf	0	0	1	0	0	0	0

Tablo 1: Gazeldeki Aruz Vezni Unsurlarının Beyitlere Göre Dağılımı

B.1.3. Kafiye ve Redif

¹⁷ ı : Vasl, (-) : imale, * : açık hece, - : kapalı hece

¹⁸ Dilçin, age, s. 15

Şiirde ahengi sağlayan unsurlardan biri de kafiye ve rediftir. Kafiye; dize sonlarında yazılışları ve okunuşları aynı, anlam ve görevleri farklı olan kelime, ek veya seslerin benzerliğidir. Redif ise dize sonlarındaki yazılış, okunuş, anlam ve görevleri aynı olan ek, sözcük veya sözcük gruplarıdır. Bunlar bir şiirin daha kolay ezberlenmesini ve akılda kalmasını sağlayan, şiire müzikal bir hava veren ahenk unsurlarıdır.

Gazelin kafiyesi, "isti'dâd – âd – üstâd – Ferhâd – feryâd - nâ-şâd – sayyâd – bünyâd" kavramlarının sonlarında bulunan "âd" heceleridir. Kafiye türü olarak üç sestem (â uzun ünlüsü iki ses değeri taşıdığı için) oluşan bu tür kafiyelere yapı bakımından zengin kafiye denir. Kafiyeyi oluşturan "âd" hecesi, şiirin ahengini arttırmış ve şiire ritmik bir hava katmıştır. Ayrıca kafiyede kullanılan sekiz kelimeden altısı iki heceli, biri üç heceli, diğeri de tek heceden oluşmaktadır.

Gazelin redifi, "-ı var" tekrarlarından oluşmaktadır. Redifin önemli özelliklerinden biri de gazellere ve özellikle kasidelere kendi adlarını vermelerinden ileri gelir. Yani kaside ve gazellerin adları çoğu zaman redifleri ile anılır. Bu redifler sadece bir ahenk sağlayıcı olmakla kalmayıp aynı zamanda gazelin başından sonuna tekrar eden bir karşılaştırma ve üstünlük unsuru olarak şairin kendini ifade etmesine kolaylık sağlar ve şiirin anlam bütünlüğüne de belirgin bir katkıda bulunur.

Şairin, redifini seçerken özellikle Türkçe bir kelime ve ekten yararlanması da ayrıca dikkate değerdir. Gazelin kafiye ve rediflerinin beyitlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Beyitler	Kafiye	Redif
1. Beyit	isti'dâd	-ı var
	âd / ad	-ı var
2. Beyit	üstâd	-ı var
3. Beyit	Ferhâd	-ı var
4. Beyit	feryâd	-ı var
5. Beyit	nâ-şâd	-ı var
6. Beyit	sayyâd	-ı var
7. Beyit	bünyâd	-ı var

Tablo 2: Gazeldeki Kafiye ve Rediflerin Beyitlere Göre Dağılımı

B.1.4. Ses İncelemesi

B.1.4.1. Ünlü ve Ünsüz

Ünsüzlerin hâkim olduğu şiirler hareketli, akıcı; ünlülerin çoğunlukta olduğu şiirler ise daha durağan bir yapıya sahiptir. Ünlü ve ünsüzlerin birbirine eşitliğinin söz konusu olduğu şiirlerde ise bu nitelikler arasında bir denge ve birinden diğerine geçiş dikkatleri çeker (Horata, 2002: 381).

İncelediğimiz bu gazelde; 91 tane kalın, 110 tane de ince olmak üzere toplamda 201 tane ünlü harf bulunmaktadır. Ayrıca 219 tane yumuşak, 77 tane de sert olmak üzere toplamda 296 tane ünsüz harf yer almaktadır.

Ünlü ve ünsüz harflerin şiire dağılımı incelendiğinde şiirin daha hareketli ve akıcı olmasını sağlayan ünsüz harflerin daha yoğun kullanıldığı, ünsüz harfler arasında da kulağı tırmalamayan ve şiirde hoş bir duygu uyandıran yumuşak ünsüzlerin, sert ünsüzlere oranla üç kat daha fazla kullanıldığı göze çarpmaktadır. Kalın ve ince ünlü dağılımında az da olsa ince harflerin kalın harflere oranla daha yoğun kullanıldığı ve böylelikle şiirin ahengini arttıran daha nazik, daha ılıman ve kulağa hoş gelen bir ritmin yakalandığı ve musiki ile paralel bir dengenin oluşturulduğu estetik bir hava hemen dikkatleri çekmektedir. Ünlü ve ünsüzlerin beyitlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Beyitler	1	2	3	4	5	6	7	<u>Toplam</u>
Yumuşak Ünsüzler	30	28	32	35	35	30	29	219
Sert Ünsüzler	10	14	12	9	8	13	11	77
Kalın Ünlüler	21	12	11	9	10	14	14	91
İnce Ünlüler	9	18	18	20	19	13	13	110
<u>Toplam</u>	70	72	73	73	72	70	67	497

Tablo 3: Gazelin Beyitlere Göre Ünlü – Ünsüz Dağılımı

B.1.4.2. Ses, Söz Dizimi ve Söz Tekrarları

Fuzûlî'nin bu gazelinde ses tekrarlarında müzikalite açısından ciddi bir uyum göze çarpmaktadır. Gazeldeki ses tekrarlarından "e" ünlüsünden 55, "a/â" ünlüsünden 52, "i/î" ünlüsünden 32, "ı" ve "ü" ünlüsünden 18, "u/û" ünlüsünden 12 tane bulunmaktadır. Ayrıca "n" ünsüzünden 36, "m" ünsüzünden 30, "l" ünsüzünden 25, "k" ünsüzünden 24, "d" ünsüzünden ise 23 adet bulunmaktadır. Seslerin şiirdeki yerleri incelendiğinde ünlü ve ünsüzlerin kendi arasında şiirin bütününde dengeli dağılıma sahip oldukları gözlemlenmektedir.

Birinci beyitte "m" seslerinin, yedinci beyitte de "l" seslerinin tekrarı ile oluşturulan aliterasyonda güzel bir ahenk yakalanmıştır. Üçüncü beyitte "senin, Leylî'nin, Mecnûn'un" ibarelerindeki ilgi hal ekleri ile de gönülleri okşayan güzel bir ses uyumu sağlanmıştır. Gazelin redifinin "-ı var" şeklinde olması şiirdeki "a" ve "ı" ünlüsünün sıklıkla kullanılmasına sebep olmuştur. Ayrıca beş yerde

kullanılan Farsça izafet kesreleri de "ı" ve "i" ünlülerinin çok kullanılmasına neden olmuştur.

Şiirde kullanılan toplam 102 tane kelimenin sözcük türü açısından 94'ünün isim ve sadece 8 tanesinin fiil türünde olması beyitlerdeki isim egemenliğini göstermektedir. Ayrıca birinci beyitte hiç fiil bulunmaması da dikkat çekicidir.

Söz dizimi olarak şiirde dikkat çekici detay, beyitlerde kullanılan emir kipindeki fiillerin vurgulanmasıdır. Şiirde 3a, 4a, 6a, 7a ve b mısralarında (sırasıyla "kıl tefâhur – benzetme – gezme – kılma ve sanma) kullanılan emir kipleri beyitlerdeki vurguyu arttırmış ve şairin kendini ifadesine kolaylık sağlamıştır. Ayrıca üçüncü beyitte "kıl tefâhur" ve altıncı beyitte "gezme" emir kipleri başa getirilerek vurgu daha da kuvvetlendirilmiştir. Bu durum, belki de şiirin en dikkat çekici söz dizim özelliğidir. Andrews'e göre bu tür kullanımlar, şairin duygusal katılımını ve heyecanını gösterir, şair ile okuyucu arasında bir tür kişisel, samimi ilişkiyi varsayar ve yine şair ile okuyucu arasında yüz yüze bir ilişkiyi kuvvetlendirir.¹⁹

Şiirde tamlama olarak 19 Türkçe yapıtlı tamlama, 5 Farsça yapıtlı tamlama üzere toplamda 24 tane tamlama kullanılmıştır. Türkçe tamlamaların 12 tanesi isim, 7 tanesi de sıfat tamlamasıdır. Farsça tamlamaların ise 3 tanesi sıfat, 2 tanesi de isim tamlamasıdır. Arapça Divan sahibi olan Fuzûlî, bu gazelde hiç Arapça tamlama kullanmamıştır. Tamlamaların beyitlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Beyitler	Türkçe İsim Tamlaması	Türkçe Sıfat Tamlaması	Farsça İsim Tamlaması	Farsça Sıfat Tamlaması
1. Beyit	2			1
2. Beyit	1	1		1
3. Beyit	3	1		
4. Beyit	1	1	1	
5. Beyit	1	2		1
6. Beyit	2	1	1	
7. Beyit	2	1		

Tablo 4: Gazeldeki Tamlamaların Beyitlere Göre Dağılımı

Söz tekrarı olarak beyit sonlarındaki "-ı var" rediflerinden dolayı "var" kelimesi 9 defa tekrar etmektedir. Bunun dışında "ki ve kim" bağlacı 5 defa; "âşık", şairin

¹⁹ Andrews Walter G. (2012), "Şiirin Sesi, Toplumun Şarkısı", s. 155.

mukayese arkadaşı “Mecnûn” ve “ey” nidası üçer defa; “aşk” sözcüğü de 2 defa tekrarlanarak şiirin ahengini arttırma ve şiire lezzet verme hususunda göze çarpmaktadır.

Beyitlerin sonunda tekrarlanan “var” redifleri, “vardır” yükleminden “-dır” ek eylem ekinin düşürülmesi ile oluşturulmuş yüklem durumundaki bir isimdir. Bu yapının her beytin sonunda tekrar etmesi Türkçenin cümle yapısına uygun olan kurallı bir öge dizilişinin oluşmasını sağlamıştır. Ayrıca bu durum anlamın diğer beyitlere taşınmasını önleyerek beyit bütünlüğünün korunmasına yardımcı olmuştur.

Sonuç

Klasik edebiyatımızın yapı taşlarından olan Fuzûlî ve onun her biri ayrı bir anlam inceliği ve derinliği taşıyan şiirlerinden biri olan “var” redifli gazelinin şerh edildiği ve yapısal yöntemle incelendiği bu çalışmada, gazelin temel özellikleri dikkate alınarak bir inceleme metodu üzerinde durulmuştur. Geleneksel ve modern inceleme anlayışının bir arada olduğu bu çalışmada eserin aslına sadık kalınmaya gayret gösterilmiştir.

Yapılan incelemede şair ile Mecnûn arasındaki tatlı rekabete ve derin dostluğa dikkat çekilmiş, ayrıca aşkın etkilerini farklı bir bakışla ve ahenk unsurlarıyla harmanlayarak sunmaya çalışan şairin, şiirini ince manalı bir zemine oturtmaya çalıştığı görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında şiir incelemede anlam ve ahenk birlikteliğinin ayrı bir önem arz ettiği ve Fuzûlî'nin de bu bütünlüğü sağlamada başarılı olduğu görülmüştür.

Gazelin ses, söz ve anlam özellikleri örnekler üzerinden belirtilmeye ve böylelikle anlamın ses, söz ve yapı ile bir bütün olduğu ve divan şiirinin sadece söz söyleme ustalığı olmadığı belirtilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında bu geleneğe bağlı olan şairin, anlamı daha ince kılma hususunda ses, şekil ve yapı unsurlarını harmanlamada da hüner sahibi olduğu ve Klasik edebiyat geleneği ile sağlam bir uyum içinde bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuç itibarıyla Eski Türk edebiyatının aslında eskimediği, bilakis farklı metotlarla irdelendiğinde şiirin her dönemde farklı bir lezzetinin olduğu, farklı yorum, tartışma ve incelemelerle içinde barındırdığı hazinenin gün yüzüne çıkarılabileceği üzerinde durulmuştur.

Kaynakça

- Andrews, Walter G (2012). *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*, (Çev.) Tansel Güney, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul
- Cevizli, Ahmet (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Devellioğlu, Ferit (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dilçin, Cem (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (2010). “Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Açından İncelenmesi”, *Türkoloji Dergisi*, C IX, S 1, s. 43-98.

- Horata, Osman (2002). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- İpekten, Haluk (2018). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İz, Fahir (2020). *Eski Türk Edebiyatında Nazım I*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kolcu, Ali İhsan (2008). *Edebiyat Kuramları Tanım-Tenkrit-Tahlil*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara.
- Moren, Berna (1988). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Özerol, Nazmi (2012). "Bâkî'de Gözyaşı", *Turkish Studies*, C 7, S 3, s. 2029.
- Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara.
- Parlatır, İsmail (2014). *Fuzûlî Türkçe Divanı*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tarlan, Ali Nihat (2009). *Fuzûlî Divanı Şerhi*, 5. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tolasa, Harun (2001). *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ulucan, Mehmet (2006). "Nedim'in Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Açından İncelenmesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 16, S 1, s. 89-107.
- Zavotçu, Gencay (2006). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara.